

A Zimony visszavételét ünneplő táblát Rákosi Boros József, a falu egyik földbirtokosa helyeztette el, aki abban az időben a császári seregek élelmezési biztosa volt a déli végeken. Majdnem biztosra vehető, hogy ő hozatta később (1839-ig élt) a török feliratokat is, amelyekből a faluban több is létezett pl. a család nemrég lebontott kastélyának falán három is. Ezek egyikéről származási helye is biztosan megállapítható: Belgrád.

A jellegzetesen barokk, kis falusi templomban levő török emlékekről a két világháború között több cikk is megjelent, többnyire romantikus felhanggal. Mint idegenforgalmi látványosságot is népszerűsítették.

Orbán Róbert

A balatonarácsi temetők művelődéstörténeti emlékei

Balatonarács. A település ily módon használatos neve 1971-től jószerivel már csak a vasúti menetrendekben és a „büszke” kis állomáson fedezhető fel, közvetlenül „Balatonfüred” mellett. A szükségszerű fejlődés lassan teljesen összekapcsolja a szomszédos „Falufüreddel”, s a Fürdőteleppel; a tamáshegyi oldal éppúgy összeépül, mint a parti sáv, amiképpen nap mint nap változnak át a Kiserdő feletti hajdan szép szőlőskertek is emberek állandó otthonaivá.

A település valamikor az L. Endre király alapította tihanyi bencés apátság birtokai közé tartozott, így a helybeliek jogos büszkeséggel emlegetik itt-ott ma is ezt az ősiséget. De valódiak a régebbi emlékek is Arácson. Néhai Fejes Sándor bátyám még jól emlékezett Mátyás Imre házára, aki 1901 telén Arácson római sírkövet talált, de tudott Kis Mihály eltűnt római kővéről is. Dr. Kuzsinszky Bálint, aki Arács római kori emlékeit is feldolgozta, megerősíti ezt:

Balla Béláné síremlékét 18 darabban találták meg

Écsy László síremléke (Pállalvy János rajza)

... Egy római telep feküdt Arács alatt, délkeletre, Kiss Mihály szőlejében, a Séd jobb partján s azon túl a bal parton Fejes István s szomszédjainak szőleiben.

Balatonarács temetőiben sok jeles személy pihen — védelemre méltó, végső nyughelyen.

I. Arács régebbi és egyben nagyobb temetője, a Nemzeti Múzeumot és könyvtárt alapító Széchényi Ferenc 1782-ben építtetett kastélyával, a jelenlegi kertészeti szakközépiskola és szakmunkásképző intézettel (1982-től Széchényi Ferenc nevét viseli!) szemben fekszik. Kapujából szép kilátás nyílik a Kerekedi-öbölre, a Balatonra.

A bejárattal szemben, kissé balra áll Écsy László (1807—1895), Füred 50 éven át volt tevékeny fűrdőigazgatójának szép síremléke, amelyet 1980-ban a balatonfüredi rendelőintézet kollektívája emléktáblával is megjelölt. Mellette áll Orzovszky Károly (1815—1876) síroszlópa; ő 25 évig volt Füred főorvosa. Pakson született, 1840-ben szerzett orvosi oklevelet, s 1848 decemberétől már mint törzsorvos működött Görgey táborában. Az utolsók között tette le kardját a világosi csatamezőn, s ezért 1850-ig raboskodott. 1853-ban került Füredre, ahol egyebek mellett az ő nevéhez fűződik számos, a korban használt új gyógy mód bevezetése, így például a TBC-nek savóval — juhtej és füredi savanyúvíz keverékével — való gyógyítása is. Sírját, melyet dr. Zakonyi Ferenc azonosított Sziklay János egy leírása alapján a MN 5. számú balatonfüredi szanatóriumának róla elnevezett szocialista brigádja 1981-ben példásan rendbe tette, és azóta is gondozza. 1982-ben, a fegyveres erők napján rangos ünnepség keretében emléktáblát is avatott a szanatórium: a fűrdőtelepen, a gyógyítás épülete előtt áll Orzovszky Károly márvány emléktáblája, melyről ez évben sem hiányoztak az emlékezés nemzeti színű koszorúi.

A temető északi felében a legrangosabb helyen pihen idős Lóczy Lajos (1849—1920), a nagy magyar földrajztudós, városunk büszkesége. Róla jószerivel mindenki tudja, hogy utazó kutatóként járt Indiában, Bengáliában, majd tibeti és jávai „kirándulás”-a után, 1878-ban pontos terv szerint bejárta egy expedícióval a Kínai Birodalom legérdekesebb vidékeit, s ezt követően több hónapot töltött a Góbi-sivatagban. Amire azonban működésével kapcsolatban a balatoni ember elsősorban is a legbüszkébb lehet, s amelyet az ország tudományos közössége máig is egyik legértékesebb és legmaradandóbb munkájának tart, az a 13 kötetes „A Balaton tudományos tanulmányozása”. Lóczy Lajos 1919-ben vonult vissza csopaki nyaralójába, és 1920. május 13-án halt meg a füredi szanatóriumban. Sírja felett permi vörös homokkőből faragott obeliszk áll, elől kis üveglap, mely alatt máig is látható a barát Stein Aurél küldötte havasi gyopár. Sírját a róla elnevezett helyi gimnázium diákjai gondozzák, volt csopaki nyaralóján viszont máig sem jelzi semmi, hogy itt élte utolsó éveit egyik legnagyobb tudósunk!

A temető északkeleti oldalán áll Kramolin Antal (1789—1855) gyógyszerész valamikor díszes homokkőből faragott síremléke, amelyet az idő már jócskán kikezdet. A sírhely gondozását 1981-től a helyi 7/5 sz. gyógyszerész Dr. Schulek Elemér szocialista brigádja vállalta és végzi; végső rendbetételére remélhetőleg 1984-ben kerül sor.

Hatalmas — mai szemmel nézve hivalkodó, de a múlt század végén bizonyos személyek esetében szokásos, avagy kijáró — obeliszk őri a temető alsó végében Lonkay Antal (1827—1888) és családja emlékét. Lonkay Antal magas rangban részt vett az 1848-as magyar szabadságharcban, a bukást követő több évi raboskodás után telepedett le vidékünkön, s mint újságíró dolgozott haláláig. A síremléket a tihanyi volt Biológiai Kutatóintézet (újabb Balatoni Limnológiai Kutató Intézet) Herman Ottó KISZ-alapszervezete 1981-ben emléktáblával jelölte meg, s azóta is például szorgalommal gondozza.

A temető délkeleti szárnyában, közvetlenül a főbejáratától jobbra pihen Nagy Áron (1854—1890), az államköltségen létrehozott balatonfüredi Szeretetház egykori igazgatója. 1980 nyarán a Mecseki Ércbánya Vállalat balatonfüredi üdülőjének Petőfi szocialista brigádja vállalta, hogy a sír vaskerítését átfestik, a sírfeliratot kiigazítják, a sírra földet és virágot hoznak, az emlékhelyet és környékét folyamatosan gondozzák. Szavukat állták és állják máig is, noha a munkában már nem az akkori brigádtagok vesznek részt. Utóbb emléktáblát is állítottak a sírhely mellé.

Nagy Áron síremléke mellett — a balatonarácsi református egyházközség által térítésmentesen adományozott helyen — pihennek a hajdani Magyar Játékszín színésznői: Szöllösi Nina, Szilágyi Nina és Balla Béláné. A sírok megóvására csaknem öt évvel ezelőtt tették meg első lépéseiket „Balatonfüred barátai”, amikor a temető félreeső részén lévő, kopott, szinte olvashatatlan szövegű, Szöllösi Nina (1843—1861) ... a magyar színművészet idő előtt lehullott szép csillagának ... márvány síremlékét megtisztogatták, szövegét átfestették, s a Köszínházi napok '79 rendezvényeinek hivatalos programján kívül, néhányan megkoszorúzták. Nem sokkal ezután a szó igazi értelmében a föld alól előkerült Szilágyi Nina (1842—1859) síremléke is, aki ... rövid szerep után ... élt 17 évet ... meghalt Aug. 5. = 1859 ...” Még ugyanebben az évben előkerült Balla Béláné Gildai Ernesztina (1847—1873) színésznő síremléke is —, igaz, a temetőszéli bokros-szemetes helyről, s 18 darabban! A Magyar Játékszín '80 rendezvényein már dr. Cenner Mihály színháztörténész méltatta Balatonarácsra a kis temetőben Füred emlékmentő, példás összefogással végzett munkáját, míg a 150 éves évfordulón a síroknál, népes hallgatóság előtt dr. Zakonyi Ferenc emlékezett Kisfaludy Sándor és Balatonfüred kultúráját teremtő másfél évszázados küldetésére.

A sírfeliratok felújítása

Passuth Lászlót Keresztury Dezső búcsúztatja az arácsi temetőben

Ebben a temetőben pihen *Dora Young*, a Balatonfüreden 1880—1881-ben az első vitorlás-hajót építő és a vitorlássportot szervező, támogató és alapító angol Richard Young kislánya. (Sírkeresztjét utóbb a többi, már rendezett sír mellé helyezték át.) Az MHD Balatonfüredi Gyáregysége Dr. Balogh Béla szocialista brigádja az évforduló tiszteletére a sír mellett kis ismertetőtáblát helyezett el — elsősorban az apára való tekintettel és megbecsüléssel. 1981-ben rangos ünnepség keretében emléktáblát avattak a Yacht Clubnál Richard Young emlékére is.

1983-ban újabb emlékek gyarapodott Füred. Hosszas keresés és levelezés eredményeképpen — s ez elsősorban dr. Zákony Ferenc és a HNF Honismereti Munkabizottsága kitartó munkálkodásának köszönhető — augusztus 3-án az arácsi temetőben, halála százéves évfordulóján a sport képviselői megkoszorúzhatták *dr. Némethy Ernő* sírját, aki a Győri Csónakázó Egylet elnökeként rendkívül sokat tett a balatoni evezős-, úszó- és vitorlássport fejlesztéséért. A sírkövet maga a család vásárolta vissza (!), s tette rendbe saját költségén magát a sírt is (a földet és a virágot a szomszédos Széchényi Ferenc Kertészeti Szakközépiskola és Szakmunkásképző Intézet kertészete adta ingyen és készítette el társadalmi munkában!), melynek további gondozását már a helyi COOPTOURIST szocialista brigádja vállalta. A tervek és elképzelések szerint 1984 nyarán — talán a vitorlabontó ünnepségen — közös emléktábla hirdeti az elnök dr. Némethy Ernő és a titkár Mihalkovics Tivadar emlékét a balatonfüredi, a Hauszmann Alajos tervezte, száz éve felépült Yacht Club falán.

Ebben a temetőben pihen a balatonfüredi Állami Kórház neves igazgató főorvosa, *dr. Deb-
róczy Tibor*, akinek fehér márvány síroszlopát a jó barát Borsos Miklós plakettja díszíti. Az egyháztól adományozott diszír helyen pihen három éve a megye kommunista tanácselnöke, *dr. Radnóti István* is.

2. E temetőtől mindössze pár perces sétára van Arács másik, a település legkisebb temetője. A bejáratnál szerény, kopott kis fatábla hívja fel a figyelmet arra, hogy ebben a temetőben pihen *Passuth László* író. Vörösmárvány sírlapjáról csak nagy ritkán hiányzik a virág vagy a koszorú. Nem mondható el ez *Cholnoky Jenő*, híres földrajztudósunk és utazónk hitvesének sírjáról, aki 1945-ben tragikus körülmények között itt hunyt el Arácscon. Úgy vélem, nem lenne hiábavaló, valakik ezt a sírt is gondozásba vennék, amire a hírek szerint 1984-ben valószínűleg sor is fog kerülni.

Sajnos néhány neves személy sírjáról nem tudunk, illetve síremlékük „eltűnt”. Balatonfüreden halt meg 1885. május 20-án *Rózsay (Rosenfeld) József* orvos, az első magyar gerontológus. Az 1848—49-es forradalom és szabadságharc idején, sok más orvoshoz hasonlóan, elsőik között jelentkezett szolgálatra; Kossuth Lajos mellé állt. Ekkor vette fel a Rózsay nevet is. Működését és tevékenységét sokirányú szervező és irányító munkája révén tette ismertté (pl. a mai Korányi Frigyes és Sándor Kórház megalapítása, az Országos Közegészségügyi Tanács megszervezése stb.). Egy közelmúltban róla megjelent tanulmányban olvashatjuk: „... Rózsay József nevét nem őrzi sem közterület, sem intézmény. Működését nem örökíti meg emléktábla. Pedig megérdemelné. Talán még nem késő! ...” S hová lett a költő és nyelvész *Kerekes Ferenc* (1784—1850) díszes sírköve a füredi régi református temetőből? Az ő kiadásában és előszavával jelent meg ugyanis első ízben a Lúdas Matyi, 1815-ben.

Ha már sírjaik nem lelhetők fel, emlékük-nevük megőrzésén kellene valamilyen módon fáradoznunk.

Szekér Ernő